

УДК 378.046.4

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ПРОФЕСІЙНО КОМПЕТЕНТНИХ УЧИТЕЛІВ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Володимир Сергієнко

доктор педагогічних наук, професор
ДВНЗ «Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова»
м. Київ, Україна
v.p.sergienko@npu.edu.ua

Світлана Ткаченко

кандидат педагогічних наук, доцент, докторант
ДВНЗ «Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова»
м. Київ, Україна
s.p.tkachenko@npu.edu.ua

Анотація. Метою статті є формування низки проблем, пов'язаних з урахуванням професійної компетентності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти, яка б відповідала сучасним вимогам Нової української школи. Методологічну основу дослідження з проблеми підготовки вчителя в умовах неперервної освіти складають роботи Н. Василенко, В. Варецької, Н. Протасової, В. Саюк, В. Шарко та ін.

Обґрунтовано багатовимірну модель професійної компетентності вчителів, що включає пізнавальні аспекти (наприклад, професійні знання), переконання, пов'язані з навчанням, мотиваційні та саморегулятивні змінні, які ми вважаємо основою успіху. Визначено гіпотезу яскравої людини (ГЯЛ) та пізнавальну гіпотезу вчителя (ПГВ). Доведено, що ПГВ базується на ідеї, що процес навчання є надзвичайно вимогливим, складним та наразі непередбачуваним завданням, яке вимагає від сучасного вчителя високої когнітивної гнучкості та здатності швидко розв'язувати навчальні проблеми.

Ключові слова: професійна компетентність; нова українська школа; гіпотеза яскравої людини; пізнавальна гіпотеза вчителя; когнітивна гнучкість; когнітивні можливості.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Аналізуючи наявні визначення [2; 3], компетенція може бути визначена як навички, знання, ставлення та мотиваційні змінні, які ґрунтуються на певній ситуації. Відповідно досвід, навички, знання, ставлення та мотиваційні характеристики не вроджені, а навчені й тим самим є навчальними. Термін «професійна компетенція» – це застосування концепції до професійного життя, особливо в дуже складних і вимогливих навчальних ситуаціях, у яких важливим є взаємодія знань, навичок, ставлень та мотивації. Модель нової національної освіти і ролі педагогічних кадрів у цьому процесі знайшла відображення в законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття), Національній доктрині розвитку освіти в Україні, Державній програмі «Вчитель», Концепції педагогічної освіти, Концепції Нової української школи. В останній наголошується [3], що основними завданнями

розвитку педагогічної освіти є: отримання школою права розроблення і впровадження власних освітніх програм; компетентнісний та особистісно орієнтований підхід до навчання; трирічна профільна школа з академічним або професійним спрямуванням; власні авторські навчальні програми вчителів, обрання підручників, методів, стратегій, засобів навчання. Концепція Нової української школи – це, насамперед, стимулювання особистого і професійного зростання педагога, надання йому академічної свободи, матеріального стимулювання. Сучасний учитель повинен бути готовим до виконання таких завдань на належному рівні в складних ринкових конкурентних відносинах. Нова українська школа – «школа компетентностей», яка враховує індивідуальні здібності кожного учня.

У межах Концепції Нової української школи професійна діяльність учителя наповнюється дедалі глибшим творчим змістом: йому надана можливість вносити зміни не лише до кожного окремого уроку, а й навчальної програми загалом; використовувати як традиційні, так і нові форми роботи, розробляти й упроваджувати власні підходи до навчання й виховання учнів. Таким чином, у вчителя з'являється реальна можливість виявити себе справжнім творцем навчального процесу, реалізувати свій духовний потенціал. Нові завдання, поставлені перед сучасним навчальним закладом, вимагають перегляду змісту педагогічної освіти, який є ядром професійної компетентності вчителя.

Одним із головних напрямів у процесі професійного становлення вчителя є підвищення його фахової майстерності на основі формування вміння аналізувати власну діяльність, стан навчально-виховного процесу та діяльність колег; концентрації зусиль для досягнення поставленої мети, конкретних цілей, завдань; оптимального добору змісту, необхідних форм й методів діяльності; бачення, розуміння й усвідомлення проблеми, визначення загальних цілей, вміння виокремлювати пріоритети, вибудовувати завдання і знаходити адекватні їм ресурси; прогнозування, проектування і планування своєї роботи; володіння методами самоконтролю й самооцінювання, педагогічного діагностування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз педагогічної літератури та науково-методичних праць показав, що підвищення рівня підготовки вчителя до професійної діяльності є надзвичайно актуальною проблемою. Сучасному суспільству потрібен педагог-фахівець, який глибоко усвідомлює своє місце в нових реформувальних процесах, ґрунтовно володіє теоретичними знаннями, професійними вміннями і навичками, готовий до діяльності в складних умовах конкуренції, здатний до самонавчання, самопізнання, самовдосконалення. Різні аспекти формування особистості вчителя та питання вдосконалення підготовки педагогів у вищих педагогічних закладах висвітлено в дослідженнях О. Абдуліної, Л. Кондрашової, Н. Кузьміної, В. Кузя, О. Мороза, Н. Половникової, В. Семиченко,

В. Сергієнко [4], В. Сластьоніна, Г. Троцко, Н. Хміль, В. Шарко [6], О. Щербакова та ін.

За останні десятиріччя в Україні активізувалися пошуки дослідників у галузі зарубіжної і вітчизняної теорії та практики професійної підготовки вчителів. Зокрема, досліджено професійно-педагогічну підготовку вчителів у Великій Британії (В. Базуріна), систему післядипломної освіти в Греції (О. Проценко), систему підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у Німеччині (В. Гаманюк, Т. Вакуленко), проблему педагогічної майстерності вчителя в теорії та практиці педагогічної освіти США (Р. Роман), систему підготовки педагогічних кадрів у Норвегії (В. Семилетко), професійну підготовку вчителів у країнах Західної Європи в другій половині ХХ ст. (Л. Пуховська), стан і тенденції розвитку системи післядипломної педагогічної освіти в Польщі (Л. Юрчук), гуманітаризацію післядипломної економічної освіти в університетах Великобританії (Г. Воронка), підготовку майбутнього вчителя до організації навчального діалогу в професійній діяльності (І. Глазкова) тощо.

Формулювання цілей статті. У наукових працях термін «професійна компетентність» характеризується як постійна діяльність учителя, спрямована на розширення й поглиблення знань і вмінь, підвищення рівня предметної підготовки, постійне вдосконалення своєї професійної діяльності з акцентом на її соціалізацію [1]. Недостатньо розкритим у вітчизняній та західній науці є професійна компетентність учителів у системі післядипломної педагогічної освіти, яка б відповідала сучасним вимогам Нової української школи.

Виклад основного матеріалу. Інноваційні процеси, які відбуваються в Новій українській школі, докорінно змінюють вимоги до підвищення професіоналізму вчителя. Проблема зростання майстерності педагога набуває нового відтінку. У зв'язку з цим одне з перших місць у діяльності вчителя займає підвищення професійної компетентності, бо саме високий фаховий рівень учителя є однією з найважливіших умов забезпечення ефективного функціонування загальноосвітнього навчального закладу.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень Н. Кузьміної, В. Кричевського, Б. Тонконової, В. Розумович засвідчує, що розвиток професійної майстерності здійснюється при максимальному збігу мотивів із зовнішніми стимулами. До них вони відносять:

- демократичне управління колективом;
- створення творчого мікроклімату;
- преміювання за участь в роботі творчих мікрогруп;
- підготовку і проведення методичних заходів;
- створення вільної траєкторії навчання учнів;
- розроблення власних авторських навчальних програм;
- призові виступи учнів на предметних олімпіадах, участь у конкурсах

тощо.

Високий рівень професійної компетентності забезпечується оволодінням відповідними чинниками (табл. 1). Щоб ці стимули були здійсненими, і кожен учитель мав можливість працювати творчо з максимальною віддачею і користю, необхідна реалізація низки умов:

Таблиця 1

Класифікація компетентностей учителя
в системі неперервної освіти

Професійні та загальнонаукові	Фізіологічні та психологічні	Педагогічні та методичні
1. Теорія предмета (фізики, української мови і літератури, біології, географії тощо)	1. Вікові особливості учня	1. Сутність педагогічного процесу
2. Основи предметів одного методичного циклу	2. Закономірності психологічного розвитку учнів	2. Теорія і методика навчання учнів
3. Філософські, економічні, соціально-політичні, правові знання, світова і вітчизняна культура, іноземна мова	3. Психологія виховання і навчання; психологія вчителя; психологія керівництва учнівським колективом	3. Історія педагогіки; методика викладання предмета; наукова організація праці вчителя

- учителі, які працюють у різних школах, повинні мати приблизно однакове матеріально-технічне забезпечення, подібні соціально-побутові умови, однакові можливості проведення свого дозвілля;

- перспективи кар'єрного росту повинні залежати і від особистого професійного потенціалу, під яким А. Макаренко розумів усю сукупність якостей, які необхідні вчителю для виконання своїх обов'язків: стан здоров'я, кваліфікація, стан роботи за спеціальністю, рівень креативності;

- необхідно організувати навчально-виховний процес, при якому результати праці залежали б, насамперед, від самого вчителя, його здібностей і особливостей;

- у державі повинна бути чітка система атестації, основою якої повинні стати два головних принципи: доброзичливе проходження атестації і відсутність суперечностей між мотивами, стимулами неперервної освіти й умовами її здійснення;

- матеріальна і соціальна сторони відповідали б кількості та якості енергії і часу, затрачених учителями з врахуванням нервової напруги і відповідальності.

Ми запровадили підхід до професійної компетенції як спосіб консолідації різних підходів до вивчення якості вчителів, серед яких наскрізно прослідковуються дві ідеї-гіпотези. Перша – гіпотеза яскравої людини (ГЯЛ), яка полягає в тому, що «найкращі викладачі яскраві, освічені люди», які досить розумні, іншими словами, це ідея розвитку когнітивних можливостей, що входять до умов підвищення педагогічної кар'єри визначення якості вчителя. Друга гіпотеза – пізнавальна гіпотеза вчителя (ПГВ), в основі якої, розуміємо, процес навчання – це надзвичайно вимогливе, складне та наразі непередбачуване завдання, яке вимагає від сучасного вчителя високої когнітивної гнучкості та здатності швидко розв'язувати навчальні проблеми. Для підвищення рівня професійного зростання в умовах Нової української школи необхідно розробити та впровадити інноваційні програми добору до вищих педагогічних закладів або вступних випробувань (найкращі вчителі характеризуються високим інтелектом) та нових систем стимулювання вже працюючих учителів із досвідом роботи (висока частка викладачів покидає кар'єру після декількох років).

Загальновідома істина: досягти успіху може лише той учитель, який постійно знаходиться на сучасному рівні знань, вільно адаптується до нових тенденцій життя і готовий до змін. На жаль, для багатьох учителів перекваліфікуватися на іншу споріднену спеціальність – це велика проблема навіть не тому, що не вистачає знань або часу, а недостатня, передусім, мотивація та психологічна невідповідність, небажання, щось змінювати, хоча це суперечить світогляду учнів та їхнім сучасним переконанням і цьому потрібно вчитися.

Одним із найважливіших концептуальних моментів в руслі Концепції Нової української школи є реалізація в розроблених інноваційних програмах ідей формування фахової або професійної компетентності вчителів у системі неперервної освіти. Фрагмент однієї з таких програм [7] для вчителів математики подано нижче (рис. 1).

	2. <i>Фахові</i>	<p>5. Концептуальні здібності щодо розуміння фундаментальних підрунк трансформаційних процесів у суспільстві та в організації, розуміння сутності інновацій та інноваційної діяльності.</p> <p>6. Гнучкий стиль мислення, який дозволяє творчо розуміти і розв'язувати проблеми та ситуації інноваційної діяльності, зберігаючи при цьому позитивне критичне ставлення до усталених наукових поглядів і уявлень.</p> <p>7. Діагностична спроможність щодо проблем інноваційного становлення і розвитку організацій та їх підрозділів, здатність проводити діагностику стану розвитку і розробляти пропозиції щодо впровадження інновацій.</p> <p>8. Здатність до забезпечення процесного підходу в дослідженнях, розробках та просуванні продукції та послуг на ринок, управлінні первинними підрозділами.</p> <p>9. Етичні установки та популяризаційні навички щодо розуміння ролі інноваційної діяльності в суспільстві та врахування впливу інноваційної діяльності на економічну діяльність і соціальні проблеми; щодо підтримки інноваційного розвитку</p>	
--	------------------	---	--

Рис. 1. Фрагмент освітньої програми для вчителів математики

Висновки. Основні результати дослідження показують, що використання гіпотези яскравої особистості як ідеї розвитку когнітивних можливостей, що складають умови успішної педагогічної кар'єри, визначення якості вчителя та пізнавальної гіпотези вчителя як ідеї розвитку когнітивної гнучкості та здатності швидко розв'язувати навчальні проблеми зумовлює необхідність розроблення та використання інноваційних програм добору або вступних випробувань у системі неперервної освіти, а також нових систем стимулювання післядипломної педагогічної освіти.

Думки наведені та розглянуті в дослідженні є досить перспективним полем для подальших досліджень. Подальших наукових розвідок, на нашу думку, потребує дослідження особливостей організації підсумкової роботи в умовах системи підвищення кваліфікації вчителів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти // [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>
2. Зязюн І. А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти / І. А. Зязюн // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монографія / за ред. І. А. Зязюна. – К.: Віпол, 2000. – 636 с.
3. Нова школа. Простір освітніх можливостей. Проект для обговорення // Група Упорядників: Гриневич Лілія, Елькін Олександр та ін. // [http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/08/17/mo n.pdf](http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/08/17/mo%20n.pdf).
4. Сергієнко В. П. Науково-дослідна робота з інформатики у середніх та позашкільних навчальних закладах. Навчально-методичний посібник [для учнів загальноосвіт. навч. закл. та вчителів] / Сергієнко В. П., Войтович І. С. – Київ: МАНУ, 2013. – 58 с.
5. Словник української мови: в 11 т. / [ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін.]. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980. – Т. 1: А – В [ред. П. Й. Горещкий, А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, Н. І. Швидка]. – К.: Наукова думка, 1970. – 799 с.
6. Шарко В. Д. Технології компетентісно-орієнтованого навчання природничих дисциплін / Теоретико-методичні основи вдосконалення системи освіти: дидактичний аспект: колективна монографія/ за ред. Г. С. Юзбашевої. – Херсон: КВНТЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. – С. 13 – 78.
7. Освітня програма «Математика» // [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://kiido.npu.edu.ua/ua/pro-kafedru/osvitni-prohramy-spetsializatsii/mahistratura>

ОСОБЕННОСТИ ПОДГОТОВКИ ПРОФЕССИОНАЛЬНО КОМПЕТЕНТНЫХ УЧИТЕЛЕЙ В СИСТЕМЕ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Владимир Сергиенко

доктор педагогических наук, профессор

ГВУЗ «Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова»

г. Киев, Украина

v.p.sergienko@npu.edu.ua

Светлана Ткаченко

кандидат педагогических наук, доцент, докторант
ГВУЗ «Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова»
г. Киев, Украина
s.p.tkachenko@npu.edu.ua

Аннотация. Целью данной статьи является формирование ряда проблем, связанных с учетом профессиональной компетентности учителей в системе последипломного педагогического образования, которая бы отвечала современным требованиям новой украинской школы. Методологическую основу исследования по проблеме подготовки учителя в условиях непрерывного образования составляют работы Н.В. Василенко, В.О. Варецькой, Н.Г. Протасовой, В.И. Саук, В.Д. Шарко и др. Обоснованная многомерная модель профессиональной компетентности учителей, которая включает познавательные аспекты (например, профессиональные знания), убеждения, связанные с учебой, мотивационные и саморегулятивные переменные, какие мы считаем основой успеха. Определена гипотеза яркой личности (ГЯЛ) и познавательная гипотеза учителя (ПГУ). Доказано, что ПГУ базируется на идее, что процесс учебы является чрезвычайно требовательным, сложным и по сути непредсказуемым заданием, которое требует от современного учителя высокой когнитивной гибкости и способности быстро решать учебные проблемы. Обоснована необходимость инновационных программ отбора или вступительных испытаний (наилучшие учителя характеризуются высоким интеллектом) и новых систем стимулирования (высокая часть учителей покидает карьеру после нескольких лет).

Ключевые слова: профессиональная компетентность; новая украинская школа; гипотеза яркой личности; познавательная гипотеза учителя; когнитивная гибкость; когнитивные возможности.

**FEATURES OF TRAINING PROFESSIONALLY COMPETENT TEACHERS
IN THE SYSTEM OF CONTINUOUS EDUCATION**

Volodymyr Serhiienko

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
National Pedagogical Dragomanov University
Kyiv, Ukraine
v.p.sergienko@npu.edu.ua

Svitlana Tkachenko

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
National Pedagogical Dragomanov University
Kyiv, Ukraine
s.p.tkachenko@npu.edu.ua

Abstract. The main goal of implementing this reform is to create interesting educational institutions for pupils and enable them to realize themselves. It all needs to train a new Ukrainian teacher. Methodological basis of studying the problem of teachers' training in conditions of uninterrupted education is revealed in works by V. Sharko, V. Serhiienko, V. Saiuk, V. Varetska, N. Vasilenko, N. Protasova, and others. The purpose of this study is to single out a number of problems related to the teachers' professional competence in the system of postgraduate pedagogical education that would meet modern requirements of the new Ukrainian school. In recent

years, there has been an increasing interest in research on the characteristics of the effectiveness of teachers and, in particular, how well they achieve high-quality teaching. The accounting of specific processes determining the teaching skill in the concept of teaching quality is shown. The multidimensional model of teacher's professional competence, which includes cognitive aspects (e.g., professional knowledge), beliefs related to learning, motivational and self-regulatory variables, which we consider as the basis for success, is substantiated. The bright person's hypothesis (BPH) and the teacher's cognitive hypothesis (TCH) have been determined. It is confirmed that BPH is the idea that "the best teachers are bright, educated people who are quite intelligent, in other words, these are the cognitive possibilities that include the conditions for improving the teacher's career as a teacher's qualification determination. It has been proved that TCH is based on the idea that the learning process is an extremely demanding, complex and essentially unpredictable task that requires a modern teacher with high cognitive flexibility and the ability to solve educational problems quickly. The necessity of innovative programs of recruitment or introductory tests (the best teachers are characterized by high intelligence) and new stimulation systems (a great number of teachers leave the career after several years) is substantiated.

Key words: professional competence; the new Ukrainian school; the hypothesis of a bright person; the cognitive hypothesis of the teacher; cognitive flexibility; cognitive ability.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Derzhavniy standart bazovoi ta povnoi zahalnoi serednoi osvity [State standart of basic and upper secondary education]. n. d. *mon.gov.ua*. Retrieved from: <http://www.mon.gov.ua> [in Ukrainian].
2. Ziazun, I. A. (2000). *Intelektualno-tvorchii rozvytok osobystosti v umovakh neperervnoi osvity* [Intellectual and creative personality development in conditions of continuous education]. *Neperervna profesiyna osvita: problemy, poshuki, perspektyvy – Continuous professional education*, (p. 636) [in Ukrainian].
3. Hrynevich, L., & Elkin, O. (2016). *Nova shkola. Prostir osvity mozhlivostey. Proekt dlia obhovorennia* [New school. The space of educational opportunities. Project for discussion]. Retrieved from: http://mon.gov.ua/Novini_2016/08/17/mon.pdf [in Ukrainian].
4. Serhiienko, V. P., & Voitovych, I. S. (2013). *Naukovo-doslidna robota z Informatiki u serednikh ta pozashkilnikh navchalnykh zakladakh. Navchalno-metodichniy posibnyk* [Research work on Information Technology in secondary school and extra-curricular educational institutions]. Kiyv: MANU [in Ukrainian].
5. Bilodid, I. K. (Ed). (1970 – 1980). *Slovyk ukrainskoi movy* [Ukrainian language dictionary]. (Vol. 1 – 11). Kiyv: Naukova dumka [in Ukrainian].
6. Sharko, V. D. (2014). *Tekhnolohii kompetentisno-orientovanoho navchannia pryrodnykh dystsyplin* [Technologies of Natural Sciences competence-oriented teaching]. *Teoretiko-metodichni osnovy vdoskonalennia systemy osvity: dydaktychnyi aspekt – Theoretical and methodological foundations for improving the education system: the didactic aspect*. H. Yuzbasheva (Ed.). (pp. 13-78). Kherson: KVNTZ Hersonska akademiia neperervnoi osvity [in Ukrainian].
7. *Osvitnia prohrama "Matematyka" – Syllabus "Mathematics"*. (n. d.). *kiido.npu.edu.ua*. Retrieved from: <http://kiido.npu.edu.ua/ua/pro-kafedru/osvitni-prohramy-spetsializatsii/mahistratura>. [in Ukrainian].

Матеріали надійшли до редакції
03.11.2017 р.